

INOVÁCIE V PODNIKATEĽSKOM SEKTORE LESNÉHO HOSPODÁRSTVA SR

Ing. Martina Štěrbová, PhD.
Národné lesnícke centrum
T.G. Masaryka 22, 960 92 Zvolen
e-mail: sterbova@nlcsk.org

Ing. Miroslav Kovalčík, PhD.
Národné lesnícke centrum
T.G. Masaryka 22, 960 92 Zvolen
e-mail: kovalcik@nlcsk.org

doc. Dr. Ing. Jaroslav Šálka
Technická univerzita vo Zvolene
T.G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen
e-mail: salka@tuzvo.sk

Abstract

The objective of this paper is to analyse development of the business sector as well as to evaluate innovation behaviour and potential of business sector in the Slovak forestry. The study deals with the issue of innovations, innovation behaviour and potential, innovation systems and the market of forestry services in Slovakia. Methodically the study is based on the combination of scientific methods and approaches, and it uses mainly a questionnaire and case studies. The results pointed out, that innovation activity of contractor firms in the Slovak forestry is low and their innovation potential is high. The biggest share on the successful innovations had technological innovations, because the current mechanization is not consistent with the needs of development of modern technology.

Key words: innovation behavior and potential, forestry services, innovation policy

ÚVOD

Tak ako v iných odvetviach, aj v lesnom hospodárstve sa vytvorila podnikateľská sféra, ktorú tvoria podniky poskytujúce lesnícke služby. V súčasnosti je v Európe prevažná časť lesníckych činností zabezpečovaná dodávateľským spôsobom. Lesnícke služby sú poskytované malými a strednými podnikmi, ktoré zamestnávajú do 50 zamestnancov. Tieto podnikateľské subjekty nevlastnia a nevyužívajú lesné pozemky, ale poskytujú služby v rámci lesnej výroby (BOURIAUD ET. AL., 2011). Z teórie outsourcingu vyplýva, že podniky spravidla presúvajú na externé subjekty činnosti, ktoré nesúvisia s hlavným poslaním a hlavnou činnosťou podniku (tzv. *core business*). V prípade trhu s lesníckymi službami sa ale na externý subjekt presúvajú hlavné výrobné činnosti

ako je napr. pestovná a ťažbová činnosť. Je to zvláštnosť tohto trhu, ktorá súvisí s ostatnými zvláštnosťami výroby v lesnom hospodárstve.

Jedným zo spôsobov znižovania nákladov v lesnom hospodárstve v poslednom období bol prechod na dodávateľský systém zabezpečovania pestovných a ťažbovo-dopravných prác. Dodávateľia zabezpečujú celú škálu lesníckych služieb, avšak k najviac poskytovaným službám patrí ťažba dreva a doprava dreva, pestovná činnosť, produkcia biomasy, lesné meliorácie a pod. (PALUŠ, PAROBEK, KAPUTA 2010). Viac ako 95 % výkonov pestovnej a ťažbovej činnosti sa zabezpečuje dodávateľsky (AMBRUŠOVÁ L., 2013). V súčasnosti sa v dôsledku prechodu lesných podnikov na dodávateľský spôsob zabezpečovania pestovných a ťažbových prác vytvorila silná podnikateľská sféra v lesnom hospodárstve, a to aj napriek vysokému zastúpeniu štátnej formy vlastníctva lesov. Existuje tu tak značná závislosť na poskytovateľoch služieb zo súkromného sektora, o ktorom je potrebné vedieť napríklad aj to, koľko osôb zamestnáva či aké tržby dosahuje, aké je jeho technologické vybavenie a zavádzanie inovácií.

Cieľom príspevku je zhodnotenie vývoja podnikateľského sektora v lesnom hospodárstve, inovačného správania a potenciálu firiem poskytujúcich služby v slovenskom lesníctve, ako aj zhodnotenie fungovania inovačného systému v tomto sektore.

VÝVOJ PODNIKATEĽSKÉHO SEKTORA V LESNOM HOSPODÁRSTVE

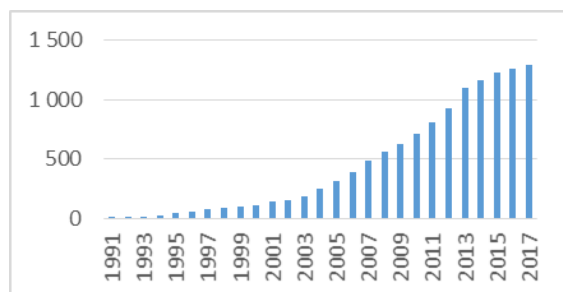
Možnosti outsourcingu v lesnom hospodárstve na Slovensku vychádzali z historických a dlhodobou fungujúcich vzťahov a pravidiel a vytvárali sa v nestabilných a meniacich sa podmienkach formovania obnovených vlastníckych a užívacích práv k lesnej pôde. Sociálno-ekonomické zmeny, ktoré v slovenských podmienkach nastali po reštitúcii vlastníckych a užívacích vzťahov v lesnom hospodárstve, mali za následok okrem iného aj podkapitalizáciu neštátnych subjektov hospodáriacich na lesnej pôde, čo viedlo k ich neschopnosti efektívne zabezpečiť realizáciu plánovaných hospodárskych opatrení vo vlastnej réžii (PALUŠ A KOL. 2011; HAJDÚCHOVÁ ET AL. 2013) a následnej tvorbe trhových štruktúr na strane ponuky na trhu s lesníckymi službami. Trhové hospodárstvo a spoločenské zmeny tak otvorili priestor pre podnikateľskú činnosť v lesníctve a vznik súkromných subjektov poskytujúcich služby pre lesné hospodárstvo.

Podnikateľskú sféru v lesnom hospodárstve tvoria obchodné spoločnosti

(najčastejšie s.r.o.) a samostatne zárobkovo činné osoby – živnostníci.

Vývoj počtu obchodných spoločností

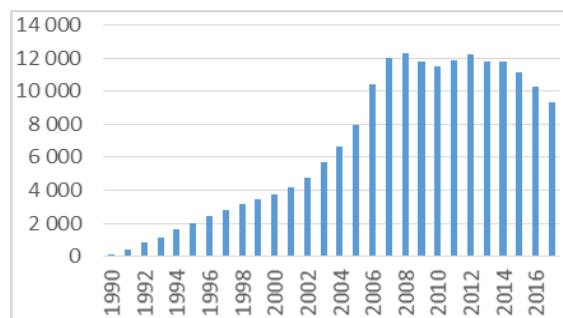
V rokoch 1991 až 1993 pôsobilo v lesnom hospodárstve 10 až 15 obchodných spoločností poskytujúcich služby. V roku 2000 to bolo už desať násobne viac. Tento nárast súvisel najmä s prinavracaním lesných majetkov ich pôvodným vlastníkom a kreovaním súkromného sektora v rámci obhospodarovania lesa. Výrazný nárast počtu obchodných spoločností bol aj v rokoch 2003 až 2007, kedy bol nárast zo 191 na 489 subjektov. V tomto období prechádzal na dodávateľský spôsob zabezpečovania lesníckych prác najväčší obhospodarovateľ lesov na Slovensku štátny podnik LESY SR. Trend rastu počtu obchodných spoločností pokračoval aj v období po roku 2007. V roku 2017 poskytovalo služby v lesnom hospodárstve 1 293 spoločností (viď. obr. 1).

Obr. 1 Vývoj počtu obchodných spoločností

Vývoj počtu SZČO

V roku 1990 pôsobilo v lesnom hospodárstve 123 SZČO. Do roku 2000 ich počet narástol na 20-násobok. Ďalší výrazný nárast počtu SZČO bol v rokoch 2004 až 2007 podobne ako pri obchodných spoločnostiach, kedy bol nárast zo 6 669 na 12 009 SZČO. Od roku 2007 je situácia, čo sa týka počtu SZČO v lesnom hospodárstve, viac menej stabilizovaná na úrovni 11 až 12 tisíc osôb. V posledných troch rokoch môžeme badať pokles počtu živnostníkov, čo súvisí s vývojom na trhu práce, kde je nedostatok pracovníkov a atraktivita pracovných miest v iných sektoroch je oveľa vyššia. V roku 2017 pôsobilo v odvetví lesného hospodárstva 9 359 SZČO (viď obr. 2).

Obr. 2 Vývoj počtu SZČO

INOVAČNÉ SPRÁVANIE PODNIKATEĽOV V LESNOM HOSPODÁRSTVE

Pre získanie kvalitatívnych údajov sa použila metóda dopytovania, prostredníctvom pološtruktúrovaného dotazníka, obsahujúceho otvorené, polootvorené, ako aj uzavreté otázky. Dotazníkového prieskumu sa celkovo zúčastnilo 204 podnikov poskytujúcich služby v lesníctve. V sledovanom období zaviedlo vo svojom podniku 83 respondentov minimálne jednu inováciu. Zvyšných 121 respondentov neimplementovalo žiadnu inováciu. Pomer inovátorov k podnikom bez inovačnej aktivity je 40,7 % ku 59,3 %, z čoho vyplýva, že inovačná činnosť podnikov poskytujúcich služby v slovenskom lesníctve nedosahuje ani priemernú úroveň, nakoľko väčšina respondentov inovácie nezaviedla. Jednoznačne dominovali inovácie procesu, respektíve technologické inovácie, ktoré tvorili 48,7 % z celkového objemu zavedených inovácií. Nasledovali inovácie v podobe nových služieb (24,3 %), ďalej to boli nové produkty (16,5 %) a podiel 10,4 % dosiahli organizačné inovácie.

Za najvýznamnejšie označili respondenti inovácie lesnej techniky, potrebnej na ťažbu a sústreďovanie dreva, ako aj dopravných prostriedkov, nevyhnutných v rámci procesu dopravy dreva. Inovačná činnosť podnikov bola zameraná predovšetkým na obstaranie nového strojno-technického vybavenia, pretože to súčasne mechanizačne nezodpovedá potrebám rozvoja moderných technológií, pričom má negatívny dopad na životné prostredie. Práve moderné technológie im zabezpečujú konkurenčnú výhodu, nakoľko podnikom disponujúcim takýmito technológiami sa darí získavať pracovné zákazky, pretože pri výbere dodávateľa služby, zohrávajú čoraz dôležitejšiu úlohu ekologické faktory.

Najviac inovačných myšlienok prišlo z interného prostredia podnikov, pričom väčšina inovácií bola výsledkom vlastnej iniciatívy inovátora. Inovačný proces v najväčšej miere podporila možnosť financovania inovácií prostredníctvom bankových úverov, ako aj spolupráca s odberateľmi a dodávateľmi. Inovačný proces naopak sťažil najmä nedostatok vlastných finančných prostriedkov na inovácie a s tým súvisiace vysoké vstupné a prevádzkové náklady. Aby sa uľahčil proces zavádzania inovácií, respondenti by v budúcnosti privítali zlepšenie hlavne v rámci vlastnej finančnej situácie, v oblasti finančnej podpory inovácií zo strany štátu a EÚ, ako aj zlepšenie celkovej situácie na trhu.

Na základe výsledkov osobného hodnotenia a postojov respondentov k inováciám možno konštatovať, že väčšina z nich vníma inovácie v ťažbovo-dopravnom procese ako jednu z vhodných príležitostí, ktoré možno využívať so ziskom. Väčšine podnikov však na realizáciu inovácií chýbajú finančné prostriedky. Avšak,

nakoľko si v čoraz väčšej miere uvedomujú, že tradičné ťažbovo-dopravné technológie už nie sú úplne dostačujúce, aj napriek nepriaznivej finančnej situácii sa snažia implementovať nové riešenia.

INOVAČNÝ POTENCIÁL PODNIKATEĽOV V LESNOM HOSPODÁRSTVE

V nadväznosti na dopytovanie, sme prostredníctvom metódy kolektívnej prípadovej štúdie s 13 prípadmi, zhodnotili inovačný potenciál týchto podnikov. Výsledky prípadových štúdií potvrdili dominanciu inovácií procesu, respektíve technologických inovácií v sektore poskytovateľov služieb v lesníctve. Všetkých 13 podnikov, v ktorých sme realizovali osobné rozhovory, zaviedlo práve tento typ inovácie, v podobe obstarania technológií.

Výzvy pre začatie jednotlivých inovačných projektov sa týkali predovšetkým potreby a nutnosti obnovy a modernizácie dovedy používanej technológie, s ohľadom na meniace sa požiadavky trhu a odberateľov. Čo sa týka pôvodcov inovačných myšlienok, opäť sa nám potvrdili výsledky dopytovania, keďže všetkých 13 inovačných projektov iniciovali osoby z vnútra podniku. Do inovačného procesu boli okrem inovátorov zapojení predovšetkým dodávateľia, spolupracovníci, odberatelia, bankové inštitúcie, externé agentúry a v troch prípadoch aj Pôdohospodárska platobná agentúra.

Podporné faktory inovačného procesu sa týkali prevažne očakávaných výsledkov, ktoré inovácia potenciálne priniesie – vidina zlepšenia ekonomických výsledkov podniku, dosiahnutia lepšieho postavenia na trhu a zabezpečenia istoty práce na dlhšie obdobie. Inovátorov taktiež podporila možnosť financovať investície prostredníctvom bankových úverov a nenávratných finančných dotácií z Eurofondov. Za najvýznamnejší obmedzujúci faktor označili predovšetkým celkovú nepriaznivú situáciu na trhu, ako aj nedostatok vlastných finančných prostriedkov a problémy so získaním cudzích finančných prostriedkov.

Na financovanie inovácií použili rôzne kombinácie vlastných a cudzích zdrojov. Očakávaná návratnosť investícií sa pritom pohybuje na úrovni od dvoch do desiatich rokov.

Na základe výsledkov prípadových štúdií možno povedať, že zavedené inovácie vo všetkých 13 prípadoch splnili očakávania a vytýčené ciele inovátorov. Pozitívne skúsenosti s inovačnou činnosťou a výsledky, ktoré priniesli zavedené inovácie ich motivujú aj naďalej rozširovať a modernizovať svoje technologické vybavenie, s cieľom neustále zvyšovať kvalitu a úroveň poskytovaných služieb. Inovácie považujú za veľmi dôležité predovšetkým z ekonomického hľadiska, ale aj z hľadiska ekologického, keďže prinášajú do praxe postupy a technológie šetrné k životnému

prostrediu. Nakoľko si uvedomujú existenciu množstva efektívnejších strojov než sú tie, ktoré vlastní, snažia sa vyhľadávať nové technológie.

Na základe výsledkov prípadových štúdií možno zhrnúť, že sektor lesníckych služieb, ako súčasť lesného hospodárstva SR, je v súčasnosti pod vplyvom mnohých zmien, ktoré prinášajú široké možnosti využitia nových poznatkov, čo otvára priestor práve zavádzaniu inovácií do lesníckej praxe. Z tohto dôvodu možno konštatovať, že inovačný potenciál podnikov poskytujúcich služby v slovenskom lesníctve je vysoký.

ZÁVER

S formovaním vlastníckych a užívateľských práv k lesnej pôde po roku 1990 sa začal vytvárať podnikateľský sektor poskytujúci služby v lesnom hospodárstve. Podnikateľské subjekty poskytujúce služby v LH začali vznikať v rokoch 1990 až 1993. Výrazný nárast ich počtu bol v rokoch 2003 až 2007, kedy prechádzal na dodávateľský spôsob zabezpečovania lesníckych prác najväčší obhospodarovateľ lesov štátny podnik LESY SR. Trend rastu počtu podnikateľských subjektov pokračoval aj v období po roku 2007. V súčasnom období je situácia pri obchodných spoločnostiach už viac menej stabilizovaná na úrovni 1 300 subjektov. Naproti tomu počet SZČO postupne klesá, čo súvisí s vývojom na trhu práce, kde je nedostatok pracovníkov a atraktivita pracovných miest v iných sektoroch je oveľa vyššia.

Podnikateľský sektor lesného hospodárstva na Slovensku je nedostatočne vybavený modernými technológiami, pričom hlavnými príčinami tohto problému sú vysoké obstarávacie náklady a nedostatok finančných prostriedkov na ich obnovu, čo sa premieta do nižšej kvality poskytovaných služieb. O tejto skutočnosti svedčí aj podiel odpisov na celkových nákladoch, ktoré dosahujú pri obchodných spoločnostiach iba 4 až 5%. Poskytovatelia služieb v lesnom hospodárstve sú vo všeobecnosti ochotní uzatvárať kontrakty vyžadujúce viazané investície, avšak majú záujem minimalizovať svoje riziko napr. prostredníctvom zabezpečenia toho, že pomerná časť viazanej investície bude splatená realizovanou zákazkou. Tu však hrá podstatnú úlohu cena zákazky vo vzťahu k výške viazanej investície a tiež dĺžka a periodicita uzatváraného kontraktu, pričom dôraz sa kladie na dlhodobé kontrakty, a to aj napriek vyšším transakčným nákladom.

Inovačná aktivita poskytovateľov lesníckych služieb je pomerne nízka, pričom dominujú prírastkové inovácie nové pre daný podnik, nie v rámci sektora vo všeobecnosti a v prevažnej miere sa na úspešných inováciách podieľali technologické inovácie. Z rozhovorov s inovátormi pritom vyplynulo, že sektor lesníckych služieb je v súčasnosti pod vplyvom mnohých zmien, ktoré

prinášajú široké možnosti využitia nových poznatkov, čo otvára priestor práve zavádzaniu inovácií do lesníckej praxe. Uvedené skutočnosti indikujú vysoký inovačný potenciál podnikov poskytujúcich služby v slovenskom lesníctve.

Úspešnosť inovačnej činnosti podnikov pôsobiacich v sektore však v značnej miere závisí od ich pôsobenia v rámci inovačného systému. Náš výskum však potvrdil, že vzájomné interakcie medzi jeho jednotlivými aktérmi v sektore lesníckych služieb sú na slabej úrovni. Inovačný systém neposkytuje dostatok informácií, ktoré by znížili neistotu spájajúcu sa s inovačným procesom. Spolupráca medzi aktérmi, za účelom riadenia konfliktov a rizika je slabá, pričom neexistujú žiadne formálne zoskupenia na podporu spolupráce v rámci realizácie inovačnej činnosti. Taktiež poskytovanie štruktúry peňažných a nepeňažných stimulov nie je dostatočne motivujúce k zavádzaniu inovácií v danom sektore.

Na základe komplexných výsledkov nášho výskumu možno povedať, že poskytovatelia služieb v lesníctve, si v čoraz väčšej miere uvedomujú, že tradičné ťažbovo-dopravné technológie už nie sú úplne dostačujúce a väčšina z nich vníma inovácie v ťažbovo-dopravnom procese ako jednu z vhodných príležitostí, ako sa presadiť na trhu. S ohľadom na dané výsledky, s cieľom uľahčiť proces zavádzania inovácií v sektore poskytovateľov služieb v lesníctve, možno odporučiť zavedenie nasledujúcich opatrení:

- uľahčenie procesu a možnosti získania cudzích finančných zdrojov na krytie inovácií,
- zlepšenie a úpravu podmienok verejného obstarávania,
- zníženie daňového a odvodového zaťaženia inovátorov,
- zlepšenie a rozšírenie spolupráce na trhu s lesníckymi službami medzi poskytovateľmi služieb v lesníctve, napr. prostredníctvom vytvorenia klastra v danom sektore, rozšírenia členskej základne Združenia podnikateľov a živnostníkov pracujúcich v LH SR a zefektívnenie jeho fungovania pri presadzovaní záujmov jednotlivých členov,
- uprednostňovanie uzatvárania dlhodobějších kontraktov na obdobie minimálne päť rokov,
- pokračovanie v snahe poskytovať komplexné dodávky služieb,
- aktívne zapájanie sa poskytovateľov služieb do výziev na získanie nenávratného finančného príspevku na inovácie z PRV 2014 – 2020, ako aj do vzdelávacích aktivít, realizovaných prostredníctvom tejto projektovej podpory,
- využiť aktuálne zníženie administratívnej záťaže, náročnosti a byrokracie spájajúce sa so žiadosťou o získanie dotácie z PRV 2014 – 2020.

Táto publikácia vznikla s podporou projektu APVV-15-0487 Výskum efektívnosti outsourcingu lesníckych služieb a APVV-15-0715 Implementačné a evalvačné analýzy nástrojov lesníckej politiky

Literatúra

- [1] AMBRUŠOVÁ, L. 2013. Ekonomická efektívnosť lesníckych služieb v ťažbovo-dopravnom výrobnom procese. Dizertačná práca, TU vo Zvolene, 2013, 125 s.
- [2] BOURIAUD, L. – KASTENHOLZ, E. – FODREK, L. – KARASZEWSKI, Z. – MEDERSKI, P. S. – RIMMLER, T. 2011. Policy and Market-Related Factors For Innovation in Forest Operations Enterprises. In *Innovation in Forestry – Territorial and Value Chain Relationships*. UK: CAB International, ISBN 978-1-84593-689-1. p. 276-293.
- [3] HAJDÚCHOVÁ, I., ET AL. 2013. Model of forest enterprises asset and capital structure. In: *Management and financial studies no. 3/2012*. Poznan: Poznan school of banking press. p. 147-157
- [4] PALUŠ, H., PAROBK, J., KAPUTA, V. 2010. Conditions for contractor services in forestry operations. In: *Intercathedra, No. 26*, Poznan: University of Life Science. 2010, p. 97-99.
- [5] PALUŠ, H., KAPUTA, V., PAROBK, J., ŠUPÍN, M., ŠULEK, R., FODREK, L., 2011. *Trh s lesníckymi službami*. Zvolen: TU Zvolen, 45 s. ISBN 978-80-228-2334-0.
- [6] Sujová K., Kovalčík M., 2017: Vývoj podnikateľského sektora v lesnom hospodárstve SR – samostatne zárobkovo činné osoby, In: Hajdúchová a kol.: *Financovanie podnikov v lesnom hospodárstve*, Zborník vedeckých prác, Zvolen 2017, ISBN 978-80-228-3007-2, s.124-131
- [7] Sujová K., Kovalčík M., 2017: Vývoj podnikateľského sektora v lesnom hospodárstve SR – obchodné spoločnosti, In.: Kovalčík M., Moravčík M., Sarvašová Z., 2017: *Aktuálne otázky lesníckej politiky a ekonomiky*, Zborník z odborného seminára, Zvolen 2017, ISBN 978-80-8093-237-4, s.17-22 s.
- [8] ŠTÉRBOVÁ, M., ŠÁLKA, J., 2016. Peňažné stimuly k inováciám v sektore lesníckych služieb na Slovensku z Programu rozvoja vidieka. In *Zprávy lesníckeho výskumu*. ISSN 0322-9688, roč. 61, č. 2, s. 151-157.